

Гава і Вовкун

Іван Франко

Верхом полонини, стежкою, що вела через Діл із Дрогобича лісами та вертепами до села Н., ішли два пішоходи. Стежка вилася перед ними зеленою смугою. Невеличка полонина, з усіх боків пониже окружена лісами, всміхалася до них тисячами пахучих цвітів, трав та всякого зілля, вітала їх таємничим куканням зозулі в гущавині, криком сойки, тріскотом великих гірських сверщків, що поки сидять у траві — чорні й невидні, а коли до них наблизитися, то зриваються, розпускають широкі червоні крильця і, лопотючи ними дзвінко і мелодійно, перелітають кілька кроків і знов тонуть у пахучій зелені.

Довкола пішоходів повно було того могучого чару літньої гірської природи, запаху, зелені, свіжості, тепла, кукання, шелесту і тих летячих сверщків, що, мов живі огники, щохвиля виривалися перед їх ногами з трави і з тріскотом пирскали на всі боки. Природа всміхалася до них усім своїм еством, розстелювала перед ними з вершка полонини пречудовий вид, який рідко подибати можна навіть у наших благословенних Карпатах, вид на величезну панораму нижчих і вищих верхів, то порослих буйними, не винищеними ще лісами, то рябих стадами овець, волів та коров, що, немов різнобарвні зернята фасолі, пересипалися та мішалися по відлогих темно-зелених скатертях. Свіжий кріпкий вітрець, що потягав від тих далеких верхів, доносив до слуху пішоходів легесенький бренькіт дзвінків, турукання рогів скотарських та тужливий плач трембіти.

Але пішоходам було, мабуть, не до красоти природи, і коли вони, задихані й облиті потом, ховзаючись щокрок по твердім, блискучім та ховзькім моху під ногами, видряпалися на вершок полонини і тут же попадали на зелену скатерть і немов відразу й потонули в пахучій зелені,— то зробили се тільки з утоми, а не для того, щоб любоватися природою.

Були то на перший погляд дуже недібрані товариші. Один — хлоп, величезний, як оборожина, широкий у плечах, як двері, з руками й ногами так великими та дужими, як у старого медведя, рудий, з сірими очима і з виразом якоїсь тупої заїлості, а другий — невеличкий, чорнявий, верткий і проворний, з цікавим поглядом ящірки і з міцними вилицями м'ясожерного невеличкого звірка, котрий, як то кажуть, "хоч не вкусить, то налякає". Оба були жиди. Се видно було по закручених пейзах, рідких неголених бородах, коротко обстрижених головах, накритих засмальцьованими ярмурками — повстяні м'які чорні капелюхи вони, віддихаючи, поскидали обік себе в траву,— та по чорних, довгих, шовкових бекешах, котрі, як і все їх убрання, ясно свідчили, що перебули вже не одну сльоту та пригоду.

— Слухай, Вовкуне,— почав, відсапавшись, менший жид, не рушаючися з місця, на котрім лежав пластом, мов поліно,— слухай, небоже, я щось прочуваю, що ми ту не зробимо доброго гешефту.

Силач, котрого названо Вовкуном (мабуть, по-книжному він звався Елькуне, але його товариш кликав його так, як його "перехрестили" хлопи), не відповів нічого на ті слова, тільки кинувся якимось люто в траві, мов здоровенна щука в шварі, коли неподалеку побачить цілу юрбу плотиць, і буркнув щось під носом, немов "дурниця", а немов так собі неартикульований гаркіт.

— Ти не бери сього за зле віщування,— додав поквапно менший жидок, немов бажаючи втихомирити гнів товариша.— Я тільки боюся нового ґрунту. Я тут ніколи не бував, не знаю людей...

— Бойків не знаєш? — сердито гаркнув Вовкун.

— Бойків то я знаю, але тільки тих, що приходять на торг до міста. Там я з ними дуже добре вмію обходитися. Там вони тихі та смирні, як ягнята.

— Всюди такі! — сказав, мов припечатав, Вовкун.

— Ей, Вовкуне, не впевняйся ти так дуже на свою силу! — хитаючи головою сказав менший жид.— Можемо й ту перелічити так само, як у Бориславі.

Вовкун схопився мов ужалений.

— Ні, Гава,— скрикнув він,— ти мені перестань балакати про Борислав! Що з воза впало, то пропало!

— А все-таки не завадить придивитися, куди і як воно впало. Може й твоє село в ту саму діру з воза впасти.

— Плетеш небилиці, Гава,— скрикнув Вовкун.— У Бориславі ані ти не винен, ані я не винен. Винен Борислав, винно наше прокляте щастя!

— А ти, Вовкуне, хіба не небилицю отее сказав? — уражений, відповів Гава.— Наше щастя! Ану, придивімся троха ближче тому щастю! Ми жили собі, не знаючи один другого. Я торгував чіпцями, кожухами, шматами і чортзначим, а ти виростав у лісах між гонтарями, трачами та теслями, а далі пустився торгувати деревом. Чи так я говорю?

— Ну, і що з того всього? Адже я се й сам добре знаю!

— Ні, ти почекай, Вовкуне,— говорив Гава, піднявшись півтілом і підперши голову ліктем,— треба докладно розміркувати, як воно було, то, може, побачимо, через що ми в Бориславі провалилися. Ну, здибались ми в Стрию на торзі, познайомилися, розбалакались. Один одному свої пригоди викладаємо. Звісно, і один, і другий нарікаємо на тяжкі часи, на кепські зарібки,— се вже так заведено, аби ніколи не хвалити того, що є. Правда, Вовкуне? Адже ж нам, і одному й другому, зарібки в ту пору добре йшли!

Вовкун тільки головою похитав і буркнув під ніс щось таке, що можна біло зрозуміти і "еґе", і "чорт би брав". А Гава, мов п'явка, всисаючися в те болюче місце його споминок, торочив даліше нитку за ниткою, пасмо за пасмом.

— А тоді Борислав тільки що розцвівся, розпаношився. Тисячі жидів маєтки робили на нафті. Гук і шум від Борислава йшов на все Підгір'я,— що я кажу, на весь край. Не було такого жида, котрому б тоді ота кип'ячка в ніс не вдарила. От і не диво, що й ми оба, немов зговорившись, разом завели річ про Борислав. І ти там бував з деревом і

придивлявся всьому гешефтові, і я бував зі своїм крамом і сам не раз добрі гешефти в Бориславі робив. Балакали ми, балакали, і чим більше товкли про той Борислав, тим він нам кращим, понадливішим здавався. Ну, просто так, як меду полизати! Ти ж не забув цього, Вовкуне?

— Тьфу на тебе! — скрикнув Вовкун, кидаючись у траві, мов звір у сіті. — І пощо ти вгризся в той проклятий Борислав? Що тобі за приємність мучити мене? Ліпше б я був і не знав його, і не чував про нього!

— А ти думаєш, що мені так солодко тепер про нього згадувати? — відповів Гава.— Чи то я менше стратив від тебе? Ой, Вовкуне! Аж серце в мені розривається, коли подумаю, що я стратив всі свої гроші! Дві тисячі ринських, Вовкуне, таж то капітал! Ти тільки поміркуй, що я на ті гроші дванадцять літ гарував, ой, тяженько гарував! Я ніколи ночі не доспав, обіду не доїв, бігав, кидався, туманив хлопів, підлизувався шандарам, — ой, тяжко згадувати про всі ті способи, як я до гроша доходив! І складав, і хухав на те, і тішиєся тим, як власною душею! Дві тисячі ринських, таж то капітал, Вовкуне! Я міг уже покинути всякий гендель, узяти оренду на селі, позичати хлопам гроші на проценти і жити собі, як пан! А тепер...

І Гава урвав ту бурливу бесіду і, припавши лицем до землі, тяжко захлипав.

— Гаво, Гаво! — озвався до нього Вовкун далеко вже м'якшим голосом.— Ти знов починаєш? Ще не досить ти наплакався та нарозшибався? Чи ти думаєш, що се на що придасться, що слізьми вернеш хоч крейцар з утраченого капіталу?

— Знаю се, знаю! — зойкнув Гава, не відіймаючи лиця від землі.— Але що ж я на те пораджу, коли в мені серце розривається, кілька разів спогадаю про свої гроші! Ну, попросту серце розривається! Витримати не можу, так мені їх жаль!

І раптом зірвавшись з землі, він сів, лице його оживилось, очі заблищали, мокрі ще від сліз, і він, прудко махаючи руками, заговорив, немов горохом посипав:

— Куди ж пак! У мене дві тисячі готових, у тебе звиш півтори! Як же з такими грішми, та ще з міцними руками, та молодими головами не стрібувати щастя, не кинутися в крутіж, щоб і собі в ньому зловити товсту рибу? Цілий морг ґрунту за дорогі гроші купили, п'ять закопів відразу розпочали, як не в однім, мовляв, то в другім наше щастя буде. Півроку промучились, свої гроші закопали,— кип'ячки ані цяти! Що, чи не ладно? Продали один закіп і четверту часть ґрунту, заробили на них і другий раз впакували все в остатні три закопи, з таким самим щастям. Продали другий закіп і другу четвертину ґрунту, хоч і не заробили вже, але таки п'ятсот ринських дістали, п'ятсот ринських за наші півчетверти тисячі, Вовкуне!

Ой, голова тріскає! Що б було хоч з тим рятуватися! Ні, ти вже як уперся, то так, як віл лобом: коплім та й коплім!

І те закопали! Остатніх закопів ніхто вже й купувати не хотів. Ледве з тяжкою бідою притягли ми до них у спілку Германа Гольдкремера, а правду кажучи, стали самі у себе за дешевих робітників. Та й доробились так, що мало смерті не пожили!

І Гава урвав та докірливим поглядом дивився на Вовкуна. Той лежав на животі, повернувши до сонця свої широченні плечі та зложивши голову на ліктях, розложених

по траві. Рукави його бекеші попропорювалися на ліктях, так що з них виглядала брудна сорочка з пасманистого перкалю. Бачилось, він дрімав під час тої гарячої балаканки, але, коли Гава замовк, він звільна обернувся лицем до нього і запитав:

— Значить, Гаво, по-твойому, я всьому винен?

— Бог з тобою! — скрикнув Гава.— Хіба ж я се сказав?

— Адже ж нарікаєш на мою впертість! Ой, Гаво, Гаво, хоч який ти розумний, але бачу, що тобі ще багато треба вчитися! Де ж ти бачив, щоби хто на світі довершив якого, хоч би й найменшого, діла без упертості, без заїлості? Моя вдача така, що як уже в що вдамся, то зажмурю очі, зціплю зуби і пру та й пру, доки сили стає! А як почнеш під час роботи роздумувати, та міркувати, та навгад угадувати, що буде, то попросту страх тебе проймає і руки опадають.

— Не про те, не про те я говорю, Вовкуне! — болісно якось закричав Гава.— І не в докір тобі! Адже ж я не забув, що коли б не ти, то я, певно, не жив би вже на світі. Ти вирятував мене з тої проклятої ями, в котрій ми, замість кип'ячки, докопалися такого жерела води, що мало нас на місці не позатоплювала. Ой, Вовкуне! Тоді, в тій страшній хвилі, коли вода бухнула нам з-під ніг, коли рівночасно береги нашої ями почали усуватися, цімбриння тріщати і валитися, коли мені бачилось, що весь світ валиться над нашими головами і що нема для нас рятунку, тоді, пригадую собі, серед натовпу смертельної тривоги мені раптом у голові блиснув той тихий потічок, схований між лозами та вербами, в котрім я ще малим хлопцем любив ловити раки. Ті раки були початком мого зарібку, і ось тому-то, коли ми вирятувалися з ями і стали над нею та почали ревити, та кричати, та плакати, та руки ламати,— У моїй голові мимоволі одно дзвонило та гомоніло: "Геть відси, Гаво! Ту не твоє поле! Що ти маєш боротися з землею, коли теоя натура тягне тебе до того, щоб боротися з людьми!"

— От то, то, то, то! — радісно підхопив Вовкун, схапуючися зі свого лежання.— А я хіба що ж тобі кажу? Хіба куди тебе веду?

— Почекай, Вовкуне,— сумовито сказав Гава.— Рибак що хоче рибу зловити, закидає сіть в вир, де тої риби багато, де вона юрбами ходить. Отак і мені здається, що мені ;би в місті своє діло робити, де багато всякого народу, де з тисячних боків можна скористати, а не в селі. Я вже привик у місті рушатися, чую себе там свободним, веселим і охочим, щохвиля роззираюся довкола, де би можна скористати. А ту я боюся, що знов буде те саме, що в Бориславі: запряжемося до чогось одного і самі собі наложимо пута на руки й на ноги. Ну, і згинемо так, як раки на мілкім узбережжі!

Вовкун, слухаючи тих слів, замість попадати в задуму та засумування, тільки прояснювався, підіймався, немов ріс цілий, діткнувшись чародійної гірської землі. Він став на рівні ноги і випростувався перед сидячим та похнюпленим Гавою у весь свій величний ріст. Він оживився, очі його горіли і з уст щез вираз тупої заїлості.

— Так же й говори! Так же й говори! — кричав він, розмахуючи руками.— Ось тепер тільки висковзнула правда з твоїх уст. Я так і знав, що тебе тягне до міста, до того бруду, до тої духоти, до шматок, латок, шерстини, кожушини! Тьфу, Гаво, стидайся! Ти не раз передо мною сміявся із сього першого вчителя, старого Файвеля,

що есе було говорить: "A gut Geschäft! Добре йде!" — а по шістдесяти роках такого "gut Geschäft" тільки всього й доробився, що по його смерті знайдено у нього три десятки, зашиті в старім капелюсі, та й то знайшла не його родина, а той жид, що купив той капелюх на "шматки" за 10 крейцарів! Тьфу, Гава! Хіба ж се життя, хіба се заробок? А я бачу з усього, що й тебе до того тягне!

Гава під впливом тих слів, мов кропивою попечений, і собі ж схопився на рівні ноги і замахав руками, але Вовкун не дав йому прийти до слова.

— Ага, бачиш, що мої слова попали тобі в живе місце! — кричав він, сміючись. — Трепlesh руками як підстрілений. Але я ще раз кажу: чого ти в місті доробишся?

Кидаєшся на тисячу боків, усюди щось урвеш, але те щось не раз не варте й торби січки. Ну, скажи, ти прожив досі в місті цілих п'ятнадцять літ — і багато ти заробив? Дві тисячі! Ова, то мені сума! Ні з того жити, ні вмерти!

— Але ти й стільки не заробив, живучи в горах! — їдко замітив Гава.

— Бо дурень був, Гава, дурень був! Не знав, до чого взятися.

— А тепер знаєш?

— Певно, що знаю! Хіба ж інакше я би провадив тебе сюди? І не тільки знаю, до чого взятися, але маю певність, що все добре піде!

— Ов! Навіть певність маєш? — з насмішкою спитав Гава.

— Так, Гава, навіть певність маю! — кричав, усе більше розпалюючися, Вовкун. — Ти не смійся, а послухай, що я тобі скажу. Сам я, може би, і не брався до того гешефту, а бодай не мав би певності, але з тобою, Гава, з твоєю головою, я сміло йду. Ми оба мусимо сього доконати!

— Чого такого? — запитав Гава, витріщивши на Вовкуна зацікавлені очі.

— Е, чого такого! — відказав Вовкун, махнувши рукою. — Ходи лишень сюди! — І Вовкун силою потяг Гаву на самий найвищий шпиль, на високий копець із каміння, що означував границю села Н. — Гляди вниз! Бачиш ті ліси чудові, не тикані ще вирубом, ті полонини, ті стада волів і овець, що по них пасуться, мов плавають у зелені? Все се мусить бути наше! Не віриш? Вір або не вір, а я тобі кажу, що так воно буде, і не за десять ані за п'ятнадцять літ, а за рік або за два!

— Н-ну, се вже... трохи... — пробовкнув недовірливо Гава, але Вовкун не дав йому скінчити.

— Думаєш, що з таким капіталом, який у нас тепер до спілки є в кишені, з тими тридцятьма ринськими не ялося починати такого гешефту? То пуста думка, Гава! Се гешефт такий, до котрого не потрібно нічого, тільки добрих рук і проворної голови! А до того якраз ми оба й є. У мене руки добрі, — і Вовкун розмахнув своїми медведячими лапами, а далі, щоб стрібувати їх силу, вхопив смерековий стовп граничний, що сторчав на вершку кіпця, вирвав його, замахнув ним, мов паличкою, і шпурнув далеко вниз, — руки в мене, як бачиш, хвалити бога! А в тебе голова мудра та проворна, — і нічого нам більше не треба! Ну, поглянь лишень, поглянь добре довкола і скажи сам, чи для такої краси, для такого гешефту не варто запрягтися на рік, на два?

Гава мовчав. Вовкунів огонь, бачилось, звільна переходив і в його душу. Він став на

кіпці і очима пожирав чудову гірську околицю, що стелилася перед ним.

— Ага! — радісно скрикнув Вовкун.— Бачиш, починаєш смакувати! Чекай лише, ще ти не те скажеш, коли зійдемо в долину, коли побачиш село, розбалакаєшся з хлопами, пізнаєш двір, дідича! Попросту Гава, пальці оближеш,;-ще й меду не коштувавши!

— Ну, ну,— напівнедовірливо, а напівпохопливо сказав Гава.

— Кажу тобі: хлопи, як діти, а багаті, як чорти! Ту з одними волами які гешефти можна робити! Ну, та сього не я тебе стану вчити! Але головна річ — двір. Двір має оті ліси, найбільшу часть полонин. Усе, що ту бачиш,— двірське! Тож до двора мусимо взятися з цілою силою, руками й ногами. І кажу тобі, Гава, ніде на світі ти, може, не знайдеш другого двора, другого дідича, з котрим би так легко можна було дійти до кінця, як із тутешнім! Я вже маю уложено в голові, як під нього підійти, але то така річ, що перед часом нема що з нею вихапуватися. Роздивимося, то й порадимося. Тільки я певний, що все буде добре.

Гава слухав тих слів без тіні недовірливості. Одна згадка про гешефти з волами, кинена Вовкуном, може, й зовсім припадково, розбудила в його голові цілий ряд давно леліаних думок і мрій. Адже ж він не раз думав про гешефти з волами і укладав їх собі в голові, навіть бариші багаті рахував! Адже ж перед стрічею з Вовкуном він думав уже при нагоді сам узятися до того гешефту. Та ба, проклятий Борислав клином вбився в його голову, в ціле його життя і запаморочив усі давні замисли. Але тепер годі! Тепер Гава почув у тій самій хвилі, коли стояв на найвищій шпилі гори, на кам'янім кіпці граничнім, що та бориславська болячка починає швидко сходити з його душі і гоїтися, що в його нутрі прокидається давній Гава, сільський хлопець і сільський гендляр. Погляд його в якійсь нетямі завис на протилежній полонині, де паслися стада волів і овець, а далі піднявся і зустрів серед блакитного моря невеличку темну плямку, що звільна, широкими плавними кругами колесила понад цілим крайобrazом. То був здоровий гірський орел. Він довго кружляв, шукаючи добичі, плавав у повітрі з широко розпростертими крилами, Зовсім не порушаючи ними, спускався вниз, немов сковзався по похилій площі, а потому нараз, махнувши сильно крильми, знов схапувався вгору і тонував у лазуровім тумані. Якась невимовна любовіть обняла Гаву, коли придивлявся тому гарному сильному птахові. Він і сам чув себе легким та сильним і готов був летіти та кружляти понад сею благословенною долиною та кидатися з недосяглої височини на добичу.

— Ну, що, Гава,— сказав Вовкун, зіскочивши з кіпця і збираючи своє манаття, розкидане по траві,— готов ти йти зі мною, щоб здобувати отсі гори?

— Готов! — сказав твердо Гава.

— То ходімо ж! До села ще не близько.

Але в тій хвилі з гущави поблизького ліса почувся вистріл, і Гава, скрикнувши з болю, скрутився обарінком і покотився з кіпця вниз.

— Боже! — скрикнув Вовкун, прискакуючи до нього.— Гава, а тобі що таке?

— Ой! Ой! Ой! — стогнав Гава, держачися за литку правої ноги і в'ючися по землі.— Ой, болить!

— Де, де болить? — допитував Вовкун, приклякнувши коло нього і стараючися відкленути від литки Гавині руки, з котрих крізь пальці почала виступати кров, капаючи на зелену траву.

Рівночасно внизу, на поляні, показалися два молоді паничі; один із них мав стрільбу на плечі; другий, що був без стрільби, біг передом просто до жидів.

— Кричи, Гава, кричи! — шепнув Вовкун, в одній хвилі зрозумівши, що сталося, і Гава, побачивши також надходячих паничів, так почав кидатися і такого наробив вереску, немовби одержав не знати яку страшну рану. Не знати як і коли, не тільки руки його, але й лице явилось обмазане кров'ю, і він подобав на страх нещасного каліку. Вовкун знай клячав та руки заламував.

Надбігли й паничі — знані нам вже Едмунд і Тоньо Трацькі* сини властителя села Н., котрі по пам'ятній купелі пішли були пройтися по лісу та при нагоді вбити яку птицю.

— Що ту сталося? Що ту сталося? — скрикнув, надбігаючи перший, Тоньо.

— Ой, ой, ой! — репетував не своїм голосом Гава.— По мні буде, чую, що по мні буде! Ой, матінко моя, вже тобі не побачити більше свого сина!

— Що тобі сталося, що? — допитував Тоньо.

— Ой, пострілено! Пострілено! — ревів Гава, немов з нього шкуру дерли.

— Але де? Де?

— Ой, ой, ой! Тут! Отут! Отут! — кричав Гава, показуючи то на груди, то на живіт, то на крижі, то на ноги.

— Та бреше він, жидівська личина! — з насмішкою указав Едмунд, наблизившись.— Адже ж у люфі було всього п'ять заячих шротів, а трудно й подумати, щоб усі в нього попали. Я прецінь до нього не мірив.

— Мундзю! — з докором промовив Тоньо, котрий добре бачив, що брат його, сидячи за корчем, з пустоти-таки взяв був на ціль стоячого на кіпці жида і вистрілив, заким Тоньо зміг йому перешкодити.— Мундзю! Бійся бога, як можна бути таким неосторожним!

— Ну, ну, почав уже! І що йому сталося? Ручу тобі, що як тільки викричиться осьдека, то преспокійно встане і піде додому.

— Але ж, Мундзю, глянь, який він окровавлений,— сказав Тоньо, стараючись оглянути Гавині рани; той, однак ж, не перестаючи кричати, кидався і перевертався по траві так, що Тоньо нічого не міг порадити.

— Іди, дурний! —сказав з виразом погорди і огидливості Едмунд.— Охота тобі бабритися з жидом! Бачиш сам, що він на збитки так качається, щоб тобі страху завдати. Ходи, лиши його, нехай собі качається. Швидко перестане, як побачить, що дурних нема дома.— І Едмунд узяв за руку Тоня, котрий і сам уже зачав підозрівати, що Гава тільки штуки перед ним показує, а на правду зовсім не так тяжко ранений, як чиниться. Але в тій хвилі піднявся з землі Вовкун, що досі чапів мовчки, ніби онімілий з болю. Він випростувався і з виразом якоїсь глухої злоби й заїлості заступив паничам дорогу.

— Ні, панове,— сказав він хриплим голосом,— так чесні пани не роблять! Пострілити чоловіка серед гір, то й розбійник потрафить! Ще й лишити нас тут обох хочете! Ні, так не йде! Забили-сьте мого товариша, то візьміть же його собі та й поховайте або зваріть та й з'їжте!

Слова ті сказані були таким твердим голосом і з таким виразом, що у обох паничів, а надто ще на вид того велетня й силача, аж мороз пішов поза шкірою.

— Але... але...— пробовкнув, відступаючи, Едмунд,— він буде здоров, йому нічого не станеться.

— Буде здоров! — обурений, скликнув Вовкун.— Але бачите самі, що він тепер кроку не може зробити! Ми люди подорожні. Де ж ми подіємося? Його треба пильнувати, гоїти,— що ж я ту серед лісів зроблю?

— Бачиш, Мундзю, бачиш, що ти наробив! — сказав Тоньо, а потім, обертаючися до Вовкуна, додав:

— А куди ви йдете?

— Се вже наша річ, — сказав Вовкун. — Далеко йдемо.

— Ну, знаєте що, йдіть ви до нашого села і допитайтесь до двора, до дідича. Вже я там то зроблю, що вас десь примістимо, поки сей не прийде до здоровля.

Лице Вовкуна все ще не прояснювалося, хоч у очах його заблищали дві яркі іскорки.

— А ви, панове, з двора?

— Так, ми дідичеві сини!

Вовкун поклонився Тоньові.

— А прошу, вельможний паничу, скажіть мені, як вас маю звати?

— А тобі сього нащо?

— Ох, вельможний паничу,— хилиючись, сумно сказав Вовкун,— вельможний панич не прогніваються за те, що скажу! Бідний жид прийде до брами, а там слуги, двораки: "Чего хцеш, жидзе?" То у них перше слово. А як жид скаже: "Мене ту якийсь пан прислав", то зараз спитають: "Що за пан, чого прислав?" А не зуміє жидок сказати, то зараз жида в карк та й за браму.

Всміхнувся Тоньо на таку мову; особливо ж смішна була величезна, могуча стать Вовкуна, коли він кулився і кривився, і морщив із себе сироту.

— Ну, ну, не бійся, у нас нема того звичаю,— сказав Тоньо.— Скажеш, що панич Тоньо казав тобі прийти, то ніхто тебе не прожене. Ну, а будеш міг з отсим калікою забратися?

— Не знаю, вельможний паничу,— кланяючися, сказав Вовкун,— прийдеться хіба нести його на плечах.

— А чень же він і сам троха піде? — сказав Тоньо.

Гава, що досі все качався по траві і стогнав то тихіше, то голосніше, при сих словах знов зайойкав. Вовкун тільки головою хитав.

— Прийдеться нести бідолаху,— сказав.

— А може б, йому рани поперецьязувати? — сказав Тоньо.— Я сеї штуки не вмію,

але як треба, то допоможу,

— Не треба, не треба,— поспішно сказав Вовкун,— я сам се зроблю. Дякую вельможному паничеві за ласку!

— Ну, коли так, то добре! — сказав Тоньо.— Ми підемо і приготуємо місце, а ви прибувайте. А може, вислати напротив вас фіру?

На сі останні слова Тоньо вже не діждався відповіді. Вовкун прикляк коло Гави і почав осматрювати його рану, а Едмунд з виразом великої нетерпеливості, сіпаючи Тоню за рукав, потягнув його з собою вниз, на лісову стежку, що вела до села.

— Ну, скажи мені, дурна ти голово, що се тобі приплило, що ти так розпадаєшся над тими жидами і такі горями-терема їм понаобіцював? — докірливо крикнув Едмунд, коли вже відійшли від жидів на кількадесят кроків.

— Але ж, Мундзю, бійся бога,— сказав Тоньо,— чоловік подорожній, скалічений з твоєї вини.

— Скалічений! Ха, ха, ха! — засміявся Едмунд.— Може, де один шріт його задряпнув, кров з нього пустив, а жидюга обмазався нею навмисне,— от тобі і усе каліцтво!

— Гріх тобі, Мундзю, таке говорити,— сказав Тоньо.— Пощо ж би він се робив?

— Пощо? Ой, голово, голово! Бачить — паничі та й думає: "Дай-но я зроблюся калікою, може, що видурю". Я би не знати що за те дав, що вони не покажуться др двора, де би зараз мусили сказати, хто вони, куди і відки, а поперед усього показати рани.

— Ну, не покажуться, то й добре, ми нічого не стратили,— сказав Тоньо.— А так їх лишити не можна було.

— А я думаю, що коли й покажуться,— сказав Едмунд,— то попросту спустити на них псів або післати слугу та дати по разу в карк на дорогу.

Тоньо зачудуванням оком завис на гарно викроєних, рожевих та делікатних устах брата, з котрих вилітали такі дикі, нелюдські слова.

— Ну, не розумію тебе, Мундзю,— сказав він по хвилі.— І того не розумію, пощо ти стріляв до того жида?

— Я? — запаленівшись, відказав Едмунд.

— Авжеж ти! Адже я здалека бачив, що ти до нього міриш, і тільки що хотів крикнути, а ти вже й вистрілив. Мундзю, адже ж ти міг його вбити!

— Вбити! — скрякнув Едмунд і поблід.— Ти вже зараз: убити. Я мірив у литки і думаю, що в литки й попав. Моя рука певна, а моя лефошівка також не милиться. А пощо бестія жид стояв так на самім кіпці мов остовпілий? Ну, просто так і свербіли руки: а дай-но йому, щоб пошкробався!

Тоньо тільки плечима здвигнув на сю мову. Вони мовчки пішли поруч стежкою і за хвилю потонули в темній лісовій гушаві.

А жиди тим часом присіли серед поляни, поки паничі не підуть. Між ними шептом ішла інша розмова.

— Ну, що ти, Гаво,— шептав Вовкун,— чи справді дуже ранений?

— Здається, ні,— сказав Гава.— Отут тільки в литці щось штрикає, але кров уже перестала йти.

— Ану, покажи!

Вовкун оглянув зранену литку. Шріт проскочив шкіру і пустив кров, але вискочив зараз і застряг у халяві чобота. Рана була зовсім пуста. Вовкун промив її водою з поблизької кернички, зав'язав шматкою, і Гава міг зовсім вигідно йти, хоч і трохи налягаючи на ногу.

— Ну, і що ж,— сказав Гава,— підемо до двора, як нам казав панич?

— Авжеж підемо, Гаво! — сказав Вовкун.— Се ж наш гешефт починається! Мені здається, що се дуже добрий початок. Відразу з самим дідичем можемо розпочати,— се вже половина цілої вдачі.

— Але як побачуть, що я здоров,— сказав Гава.

— Смійся з того! — скрикнув Вовкун.— Хіба побачать? Вони всі делікатне панство. А ти тільки будь добре замазаний кров'ю, йойкай та стогни, то ніхто з них до тебе не приступить. Аби нам хоч на кілька день дали приміщення та їсти, щоб ми не потребували на те тратитися, то вже й то буде зиск. Але я думаю, що від того добродушного панича ще дещо більше витягну! Добре йде, Гаво! Ходім тепер у ліс, назбираємо та напечемо грибів і просидимо пару годин, щоб вони думали, що ти так довго не можеш з місця рушитися, а решту вже здай на мене!

* "На лоні природи".